

KÖZÉPKORI KEREKTEPLOMOK

A kora középkori szakrális építészet igen érdekes, feltűnő és elgondolkodtató típusa a centrális templom; mindamellett az ilyen típusú magyarországi emlékek átfogó tanulmányozása a közelmúltig nem történt meg. E hiány pótlására vállalkozott Gervers-Molnár Vera szerény terjedelmű (93 oldal szöveg 67 ábrával), de igen gondosan, precíz tudományossággal megírt könyvével.*

Bevezetésében áttekinti a témáról megjelent irodalmat, amely bizonyos részletfeldolgozásoktól eltekintve igen kisszámú, elsősorban regisztratív. A középkori Magyarország területén épült rotundáknak teljes körű felmérésére még csak kísérlet sem történt, így hát munkáját a teljes anyag lehetőség szerinti fölmérésével kellett kezdenie. Már a munka bevezető szakasza is igen meglepő eredményt hozott: a vizsgált időszakban Magyarországon legkevesebb 80 rotunda és tíz más centrális templom épült, lényegesen több a feltételezettnél. A szerző itt nemcsak a ténylegesen feltárt emlékeket veszi számításba, hanem az említésből ismerteket is; sokra például a községnevekből lehet következtetni Kerekgyháza, Kerekszanttamás stb. (E községneveket a tanulmány külön fejezetben felsorolja.)

A körtemplomok problémájának részletes tárgyalását a szerző a típus eredetének boncolásával kezdi. A közép-európai rotundák legkorábbi képviselői királyi kápolnák voltak, részben uralkodói székhelyen, részben közvetlenül a palotához csatlakoztatva. Ezen túlmenően az épületszerkezet is kézenfekvővé teszi a feltételezést, hogy a csoport előképe és mintája Nagy Károly aacheni palotája s annak kápolnája volt, amely viszont a konstantinápolyi császári kápolnák, illetve a lateráni palota együttes formai és eszmei figyelembevételével épült. Fontos épületszerkezeti közvetítő a láncolatokban a ravennai San Vitale, amely Nagy Károly birodalmának határán belül feküdt.

A szerző ezek után megvizsgálja és nagymértékben valószínűsíti a közép-európai államok uralkodóinak aacheni indítású kápolnaépítkezését. E fejedelmek és királyok a császárság központjának szerényebb igényű másolásával kívántak hasonlónak válni a császárhoz, s próbálták székhelyüket a császári székhelyhez hasonlítani.

Magyarországon a királyi kápolnák mind megsemmisültek, eltűntek, a legutolsó időkig a szakirodalom létezésükről sem tudott. 1957-66 között került elő (más célú ásatások során) három olyan centrális templom-maradvány, amely nyilvánvalóan „capella regia” lehetett. Az esztergomi és veszprémi rotundánál ez magától értetődő, a nemrégiben Sárospatakon előkerült körtemplomról pedig a szerző szellemes és alapos érveléssel bizonyítja be annak királyi kápolna jellegét.

A körtemplom-típus elterjedésének vizsgálatával Gervers-Molnár Vera rámutat arra, hogy a királyi kápolnákat várkápolnákat követték, Magyarországon azonban ilyen csak kevés épült. A XI. század végétől pedig a rotunda a falusi plébánia-templomok kedvelt típusává vált, s építésük a XIII. század végéig tartott.

Az általános áttekintés után a szerző rátér a hazai rotundák részletes elemzésére, típusonként sorbavéve azokat. (Kerek hajójú, köríves apszisú rotundák, négykaréjos rotunda, amelyből csak egyet találunk; kívül kerek, belül falbamélyedő apszisú rotundák; apszis nélküli rotundák; négyszögletes szentélyű rotundák; tornyos rotundák, belül kerek, kívül négyszögletes rotunda; belül kerek, kívül sokszögű rotunda, ez utóbbi kettőből is csak egy-egy épült.)

Egy további fejezetben tárgyalja Gervers-Molnár Vera a szokásos közép-európai típustól eltérő rotundákat, keresztelőkápolnákat és karnereket (csontházakat), megkísérelve magyarázatot adni keletkezésükre.

A zárófejezet a nem kerek centrális templomokról szól, de csak röviden, minthogy kívül esnek a tanulmány témáján, a kerek alaprajzú építmények feldolgozásán.

Gervers-Molnár Vera gondos és pontos tudományos munkát végzett: könyvének kis terjedelme nem akadályozza meg abban, hogy minden lényegeset közöljön a kutatásába vágó anyagról. A tanulmányt nagy alaposággal összeállított, bő jegyzetapparátus egészíti ki.

* Gervers-Molnár Vera: A középkori Magyarország rotundái. Budapest, 1972. Akadémiai Kiadó — Művészettörténeti Füzetek 4.